

CONSIDERAȚII PRIVIND O POSIBILĂ REFORMĂ METODOLOGICĂ ÎN *ECONOMIE*

*Prof. univ. dr. Livia BACIU,
Dep. Economie și Relații Internaționale,
Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, România*

Rezumat. *Ultima criză economico-financiară a provocat noi dispute pe marginea metodologiei Economiei. În acest context, lucrarea de față își propune să prezinte două opinii contradictorii din literatură, una cu privire la necesitatea unei reforme metodologice în Economie, cealaltă cu privire la perfecționarea instrumentului preferat, modelarea matematică. Reforma veritabilă, însă ar însemna renunțarea la „pretenția de cunoaștere”, la obiectivul cunoașterii complete și predicției, dar, după toate aparențele, nu există încă o masă critică de economiști, care să meargă în această direcție.*

Introducere. Abandonat o perioadă datorită aridității sale, subiectul metodologiei Economiei a reintrat pe prima pagină a jurnalelor economice, sau face titlul unor noi cărți pentru mulți dintre autorii consacrați ai științei. Acest interes se datorează aparentului eșec al economiștilor în a prezice criza anilor 2007-2008 sau, mai rău, incapacității lor de a determina măsurile potrivite pentru ieșirea din criză, respectiv pentru scurtarea ei. Deși o imensă literatură s-a dezvoltat de-a lungul ultimilor 70 de ani cu privire la relația dintre variabilele macroeconomice, iar Economia și-a rafinat, din ce în ce mai mult, instrumentarul matematic, modelele macroeconomice fiind tot mai complexe, recenta criză a adus un mare semn de îndoială cu privire la utilitatea acestor modele și a zdruncinat reputația economiștilor. Chiar și studenții la Economie știu că după *boom* (expansiune economică) urmează *bust* (recesiune), sau că anumite instrumente sau situații ale pieței financiare necesită anumite intervenții ale autorității monetare, respectiv că aceste intervenții vor avea efecte asupra variabilelor reale. Dar de la a ști aceste lucruri până la pretenția că evoluția variabilelor macroeconomice poate fi cunoscută și stăpânită în totalitate, sau că ultima criză economică putea fi prevăzută și evitată, este o cale lungă. Caballero spunea că persoanele care au astfel de pretenții suferă de *pareidolia* (Caballero, 2010, p. 85) – un

fenomen psihologic care implică un stimul (ca, de exemplu, norii de pe cer), în care mintea percepe un model familiar (lucruri sau persoane), în cazul în care, de fapt, nu există niciunul.

Acest sindrom se datorează credinței respectivilor în posibilitatea de a cunoaște totul, ce își are rădăcinile în raționalismul cartezian, în tradiția mecanicistă a gândirii și a cunoașterii științifice. Potrivit mecanicismului, lumea înconjurătoare poate fi cunoscută în totalitate și exprimată prin legi obiective și mecanisme simple. Viața, natura, societatea ori economia sunt mecanisme ale căror componente le putem, pe de o parte, cunoaște sau proiecta, pe de alta, repara sau corecta. Economia, alături de alte științe, s-a consacrat ca știință, îmbrățișând tradiția mecanicismului, alături de determinism, conform căruia evoluția viitoare a diverselor variabile poate fi previzionată cu acuratețe. Asupra acestei tradiții, precum și asupra diferențelor față, de tradiția subiectivistă, a rolului matematicii în Economie, ne-am referit în lucrări anterioare (2005, 2011). Cu toate acestea, în lucrarea de față, vom reveni la tradiția mecanistă, la modelarea matematică din perspectiva unei posibile reforme a metodologiei Economiei.

După Spiegler și Milberg (2011), deși criza a ilustrat necesitatea unei primeniri metodologice cu ajutorul metodelor calitative, este puțin probabil ca Economia să sufere o reformă metodologică veritabilă, în sensul de a părăsi o tradiție pentru alta, pentru simplul motiv că experții săi încă nu și-au dat seama dacă este vorba doar de instrumente și metode ori de însuși obiectivul investigațiilor lor, respectiv cunoașterea completă și predicția.

Despre matematică și reformă metodologică în Economie. Pentru a se face auziți și acceptați, publicați în jurnalele de top, economiștii recurg la modelare matematică în argumentarea ideilor lor. Modelarea și testarea econometrică a avut drept scop validarea cunoașterii științifice în economie și obținerea certitudinii. Economiștii au obținut validarea științifică, prestigiul, cu ajutorul modelării matematice, justificând astfel opinia lui Milton Friedman că nu există diferențe între științele naturii, așa-numite exacte și economie. Criticii economiei însă adesea îl citează pe Kenneth E. Boulding, care spunea „Mathematics

brought rigor to economics; unfortunately it also brought mortis”. Căutarea caracterului științific în economie a condus la un *scientism* exagerat, de fapt, neștiințific. Revoluția cantitativă din economie a scos din om discursul economic și a făcut ca economia să se distanțeze de viața reală.

În ce sens i se reproșează economiei că se distanțează de viața reală și că exagerarea în direcția modelării matematice? Din perspectiva lucrării de față, pot fi desprinse cel puțin două aspecte.

Primul aspect, se referă la supărătoarea simplificare a realității economice, mult mai complexă, creativă, spontană și dinamică în sine, decât apare ea din modelele teoretice. Consecința acestei simplificări poate fi chiar incapacitatea modelelor de a prezice și a explica recenta criză. Calul de povară al departamentelor de cercetare economică a ultimelor decade, inclusiv al celor din Băncile Centrale, a fost modelul neoclasic al echilibrului economic, perfecționat etapă cu etapă, până la versiunea numită model stocastic dinamic al echilibrului general (Caballero, 2010, p.86). Acesta utilizează parametri-cheie, cu fundamente microeconomice (ca, de exemplu, elasticitatea de substituție intertemporală a agentului reprezentativ), pentru a analiza mai apoi ciclul real de afaceri. O imensă literatură s-a dezvoltat în jurul unor astfel de parametri microeconomici pentru a oferi mai multă rigoare și complexitate modelelor macroeconomice. Deși aceste fundamente micro nu pot fi generalizate, ele fiind rezonabile pentru un agent particular, răspunsul tipic oferit de promotorii lor este că ele operează „ca și cum”. Toate aceste abstractizări și simplificări – în care agentul economic este aproape de nerecunoscut, tind să transforme lumea economică într-una virtuală, în care toți vorbesc aceeași limbă, și care, eventual, ar putea s-o înlocuiască pe cea reală. Faptul că nu se acceptă caracterul limitat al cunoașterii fenomenelor macroeconomice generează modele și explicații de rangul 2, spune Caballero, a căror interpretare structurală este de multe ori naivă, în cel mai bun caz, dar de cele mai multe ori este mai rău decât atât. Atunci, când modelele sunt luate în serios, ele conduc spre acțiune politică, producând mai mult rău

decât bine (Caballero, 2010, p.89), deoarece când lucrurile merg prost în practică, cea care are de suferit este teoria.

În fapt, opinează Rodrik, în ultima sa carte (2015, p. 229), modelele simple, abstracte reprezintă un lucru fundamental și util al teoriei economice, deoarece ele ne arată prin linii mari cum funcționează economia. Tocmai simplitatea lor și abstractizarea detaliilor le face valoroase, ele redând fiecare un aspect, o trăsătură a realității. Utilizate corect, ele devin indispensabile atunci când surprind cele mai relevante aspecte ale unui fenomen dat, într-un context dat. Ele sunt modele ale unor fenomene sau procese economice. Economiiștii greșesc atunci când utilizează dogmatic modelarea, de la elemente particulare încercând să găsească modelul universal, transformând teoria în surse de iluminare, provocând mândrie exagerată și eroare politică (ibidem, p.230).

Ceea ce nu par să înțeleagă criticii Economiei spune și Sargent (2010) este că modelul ciclului real de afaceri a fost conceput pentru a descrie fluctuațiile economice în timpuri normale, nu în timp de criză, când piața cade. Modelele macroeconomice complexe și dinamice țin cont de tot mai multe aspecte ale vieții reale, cum ar fi incertitudinea, raționalitatea limitată, rolul instituțiilor etc. Pentru că ignoră atât de multe imperfecțiuni și fricțiuni ale vieții reale, asta nu înseamnă că modelul ciclului real de afaceri nu este bun, sau că este inutil pentru politica economică. Economiiștii creează modele pentru a putea înțelege mai bine deciziile de pe piața financiară și ciclul de afaceri, dar și pentru alte instituții economice, cum ar fi școala, guvernul, organizațiile comerciale, piața muncii etc. Arătându-ne într-o manieră simplificată modul de funcționare al unui proces sau fenomen, modelul economic seamănă cu modelul din fizică, din anatomie sau din arhitectură (Rodrik, 2015, p. 240), fiind un rezultat al procesului de abstractizare și reprezentare iconică a realității.

Această constatare ne conduce spre al doilea aspect, care i se reproșează Economiei și exagerării sale în direcția matematicii și anume „pretenția de cunoaștere”. Hayek spunea (2014, p. 93) că economiiștii care își imaginează că pot cuprinde cu mintea întreaga complexitate a realității economice și pot rezolva problema echilibrului, au o abordare profund greșită asupra

subiectului și ignoră un aspect esențial al fenomenelor economice: anume, inevitabila imperfecțiune a cunoașterii umane (Hayek, 2014, p. 93). El îndemna economiștii să nu neglijeze *contextul*, dar și *caracterul tacit* al cunoașterii. În procesul dinamic al pieței, agenții economici învață, transmit și corectează permanent informația, care este dinamică, spre deosebire de abordările formalizate care considera informația statică, la dispoziție, „ca și cum” ar exista pe un raft de bibliotecă (Hayek, 1997, p.291). Caracteristica fundamentală a vieții umane este subiectivitatea, în sensul că valorile, emoțiile, aprecierile, alegerile sunt subiective. Cunoașterea este incompletă și aparține individului. Adevărata abordare metodologică a economiei rezidă în *individualism metodologic*. Potrivit adevăratului individualism, unitatea analizei economiei este celula economică, *individul*, care trebuie lăsat să-și urmeze experiența și talentul propriu, să acționeze conform propriului sistem de valori pentru a obține ceea ce este important pentru *el*. Dacă, dimpotrivă, se consideră că societatea poate genera obiective mai presus de interesele individului, atunci pretenția de cunoaștere și controlul rațiunii conduc direct spre socialism (Hayek, 2014, p. 19). De aceea, atunci când guvernanții presupun că sunt foarte bine informați și, în consecință, ei pot lua decizii optime pe baza preferințelor diverse exprimate ale cetățenilor, aceasta este echivalent cu a spune că este posibilă o sinteză globală, că poți reduce totul la un singur obiectiv și la cele mai bune mijloace de a reuși, cu alte cuvinte, că deții cunoașterea perfectă, adică, după expresia lui Hayek, sunt dominați de o *infatuare fatală*.

Problema acoperirii unui volum imens de informații și posibilitatea de a rezolva concomitent mii de ecuații, pare să fie rezolvată de tehnica de calcul actuală. Adepții calculului și a tehnicilor de prelucrare a datelor, ne promet macro-datele. Progresul rapid al sistemelor de comunicare, prezența permanentă și generală a sistemelor android în viața noastră, va permite, în curând, să se poată spune oricând și despre oricine unde este și ce face. Pe baza datelor macro se vor putea desprinde pattern-uri, ce vor dezlega, în sfârșit, misterul relațiilor interumane și al modului în care funcționează societatea (Rodrik, 2015, p.549). Concluzia este că macroeconomieștii vor trebui să suflece mâncile și să învețe mai multă

matematică, dacă vor să înțeleagă alegerile în context dinamic, incert și ambiguu (Sargent, 2010).

Astfel, în privința reformei metodologiei, Spiegler și Milberg remarcă două direcții. Din prima, fac parte economiștii mainstream Sargent, Fama, Cochrane, care adoptă strategia „do nothing” (Spiegler și Milberg, 2011, p.10), considerând că metodologia economiei este bună așa cum este și că nu trebuie schimbat nimic, deoarece nu are sens să aruncăm copilul odată cu apa de baie. Modelele nu au reușit să prezică criza pentru că nu au fost construite pentru asta, consideră Sargent (2010), trebuie să învățăm mai multă matematică pentru a rafina modelele economice și pentru a interpreta mai bine rezultatele.

A doua, cuprinde un alt grup de economiști, tot mainstream, Colander, Krugman, Akerlof și Shiller, ce consideră că ar trebui incluse în nucleul teoriei economice mai multe elemente care au fost lăsate la periferie, cum ar fi elementele ale pieței financiare, riscul, ambiguitatea, sau iraționalitatea (Spiegler și Milberg, 2011, pp. 11-12). Însă, această rafinare a modelelor prin includerea unor noi variabile nu înseamnă o reformă a metodologiei, ci doar o perfecționare a ei prin adăugarea complexității. Dacă, de exemplu, statistica modernă și macro-datele vor permite emiterea de teorii și modele generale acestea nu vor încălca principiile libertății individuale? Cum vor fi tratate persoanele care nu se încadrează în normele ce ar putea deriva din asemenea prelucrări de date? Va mai putea fi individul celula analizei, modelele nu vor suferi influența doctrinară a celor care le produc? Contează cu adevărat tipul de ecuații, volumul datelor, amprenta doctrinară în care au fost elaborate, sau contează doar modul în care determinăm dacă sunt sau nu plauzibile și rezonabile pornind de la principiile de bază și modelele simple?

Reforma veritabilă ar însemna renunțarea la „pretenția de cunoaștere”, la modelarea dogmatică, la adoptarea altor instrumente în locul exprimărilor matematice, la studierea complexității vieții economice și a substratului relațiilor interumane în alți termeni, renunțând la premisa că vom putea cunoaște totul și vom putea elabora modele generale. Aceasta echivalează cu a admite că nu există cunoaștere completă, metode perfecte, teorii universale și modele unice,

ci doar adevăruri parțiale, că sensul este un proces care se revelează înțelegerii, în mod continuu, că există o zonă inefabilă, tacită, nepătrunsă, pe care nu o putem gândi sau exprima cu ajutorul limbajului, sau că există o diferență între lumea reală și ceea ce credem că știm sau putem spune, la un moment dat, despre ea. Toate acestea nu subminează caracterul științific al cunoașterii, ci crește autenticitatea acesteia (Baciu, 2005). Unii numesc această paradigmă subiectivistă sau *expresivă*, deoarece privilegiază argumentarea și logica verbală în detrimentul celei matematice. Acesta era crezul primilor instituționaliști americani, care încă din 1885, în programul *American Economic Association*, opinau că etica trebuie introdusă în discursul economic, iar economia ca știință poate împrumuta metodele cele mai potrivite din alte științe ca istoria, dreptul, psihologia, sociologia (Pohoăț, 2009, p. 191), pentru a putea înțelege și descrie cu mai multă acuratețe relațiile economice complexe și rostul acțiunii umane.

Niciuna din cele două abordări nu a rezolvat însă misterul relațiilor economice, spune Caballero. „Mi-aș dori ca soluția să poată fi găsită undeva între aceste două extreme, dar nu îmi este clar ceea ce înseamnă *între*, la un capăt, un cadru general de analiză ce propune descrierea lumii reale pe baza discuțiilor verbale, la celălalt, analiza cantitativă ce propune o lume *alternativă*” (2010, p.100). Matematica, însă, propunând un model, o reprezentare iconică a realității, este o *metaforă*, astfel încât soluția nu trebuie căutată *între* cele două extreme, ci mai curând în ceea ce ar rezulta din sinteza celor două. Realitatea, spune Rodrik, arată că cei mai citați economiști sunt cei care aduc lumină asupra unor probleme concrete, punctuale ale vieții economice, ca finanțele publice, creșterea economică, piața muncii și sărăcia – nu vrăjitorii sale matematice (2015, p. 531). Dacă economiștii ar putea face acest lucru conștienți fiind de caracterul limitat al analizelor respective, respectând dreptul la unicitate și respingând dogmatismul, atunci am avea motive de încredere.

Concluzii. Economia a găsit în metodologia matematică un instrument puternic, util pentru a înțelege anumite aspecte ale economiei, pentru a exprima, în mod clar și relevant, principiile

fundamentale. În același timp, matematica s-a dovedit sensibilă la eșecuri substanțiale, de la exagerarea în direcția constructivismului și la experimente fatidice, la eșecul de a anticipa și de a înțelege, în mod adecvat, recenta criză financiară. Această lucrare încearcă să demonstreze că economiștii trebuie să dobândească o înțelegere responsabilă asupra fenomenelor luate în analiză, conștienți de faptul că obiectul analizei lor sunt creaturile vii dotate cu lobi frontali, care pot adopta conduite originale sau imitative, care se pot ghida de rațiune sau se pot lăsa cuprinse de panică. În lumea fizică, nu există această ambiguitate. Modelele de granulație fină de reprezentare a fenomenelor sociale, sau modelele la scară mică, sunt utile până în momentul în care sunt acceptate ca trăsături ce pot evolua în timp, și nu ca norme în raport de care dorim să schimbăm lumea. Modelele nu sunt niciodată adevărate, dar există adevăr în modele (Mäki, 2011, p. 47). Comportamentul uman nu se supune legilor universale, dar ar putea s-o face. De aceea, ambele metodologii sunt utile, una pentru a descrie lucrurile simple, cealaltă pentru a face loc creativității, iar economia nu se va confunda, astfel, nici cu fizica, nici cu matematica, ci își va găsi locul de știință socială.

Acknowledgements

Livia Baciu acknowledges support by a grant of the Erasmus Mundus Action 2 – Strand 1 2014-2015, E M E R G E – Erasmus Mundus European Mobility with Neighbouring ReGion in the East.

Referințe bibliografice:

1. BACIU, Livia. *Controversies and Reevaluations of the Economic Calculus*, Proceedings of 5th International Conference on GEBA. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Iași. 186-191. 2011. ISBN: 978-973-. 703-697-1.
2. BACIU, Livia. *Discurs și comportament economic*. Ed. Economică. București. 2005. ISBN: 978-973-8829-30-3.
3. CABALLERO, Ricardo, J. *Macroeconomics after the Crisis: Time to Deal with the Pretense-of-Knowledge Syndrome*, Journal of Economic

Perspectives—Volume 24, Number 4—Fall 2010, 85–102. ISSN: 0895-3309.

4. HAYEK, Friedrich A. von. *Constituția libertății*. Institutul European. Iași. 1997. ISBN: 9- 789735-861353.
5. HAYEK, Friedrich A. von. *Individualism și ordine economică*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Iași. 2014. ISBN: 9-786067-140750.
6. POHOAȚĂ, Ion. *Repere în Economia Instituțională*. Ed. Economică. București. 2009. ISBN: 978-973-709-449-0.
7. RODRIK, *Economics Rules: The Rights and Wrongs of the dismal science*, ebook, Clays LTD, Great Britain, 2015, ISBN: 978-0-19-105669-7.
8. SARGENT, Thomas. *Interview with Thomas Sargent*. The Region, Sept. 2010, [citată 30 apr. 2015]. Disponibil: <https://www.minneapolisfed.org/publications/the-region/interview-with-thomas-sargent>.
9. SPIEGLER, Peter and MILBERG William. *Methodenstreit 2011? Historical Perspective on the Contemporary Debate Over How to Reform Economics*. [citată 30 apr. 2015]. Disponibil: http://www.economicpolicyresearch.org/econ/2011/NSSR_WP_062011.pdf.
10. MÄKI, Uskali. *Models and the Locus of Their Truth*. Synthese. Volum 180. Issue 1. 2011. 47-36. Online ISSN:1573-0964.